

Dag van de Ruimtelijke Kwaliteit provincie Zuid-Holland 2015

Impressie van de Dag

Op 8 oktober 2015 vond weer de Dag van de Ruimtelijke Kwaliteit van de provincie Zuid-Holland plaats. De provincie biedt een leuke en inspirerende dag waarbij in gesprek wordt gegaan met relevante partners over wat de provincie Zuid-Holland doet om de ruimtelijke kwaliteit van de provincie te verbeteren. Een dag om kennis te nemen en ervaringen te delen over ruimtelijke kwaliteit binnen projecten en processen. En partijen te stimuleren om actief bezig te zijn op het gebied van ruimtelijke kwaliteit.

Het thema van de dag was 'ruimtelijke kwaliteit verbindt!' en heeft betrekking op het verbinden van stad en land; het combineren van functies; en het verbinden van ontwerpen, recreatief ondernemen en burgerinitiatieven.

Er zijn in de ochtend excursies gemaakt naar plekken met ruimtelijke kwaliteit, en in de middag workshops waarin is gediscussieerd over een aantal actuele onderwerpen. Daartussen in het plenaire onderdeel werden we bijgepraat door gedeputeerde Adri Bom-Lemstra, Abe Veenstra (Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit), en gastspreker Eric Frijters (partner van FABRIC), onder leiding van dagvoorzitter Alex Veldhof (hoofd afdeling Ruimte Wonen en Bodem van de provincie).

Ontvangst

Ontvangst in de Stadsgehoorzaal in Leiden.

Excursies

Excursie Leiden

“Samen maken wij het langste, mooiste en spannendste stadspark van Nederland, het Singelpark!” Inwoners van Leiden en de gemeente hebben de handen ineen geslagen om dit voor elkaar te krijgen. Een park om te sporten, cultuur te beleven, natuur en historie te ontdekken, rust te vinden en mensen te ontmoeten. De parken en het groen op de voormalige bolwerken worden verbonden tot een samenhangend park. En dit park wordt weer verbonden met het buitengebied. Een ambitieus streven in een stad waar met ruimte gewoekerd moet worden.

Met sloepen is een vaartocht gemaakt over de Singel die rondom de binnenstad van Leiden ligt en is een toelichting gegeven op het plan voor het Singelpark.

Excursie Landgoederenzone

De landgoederenzone is één van de zeven provinciale erfgoedlijnen. Er is een bezoek gebracht aan landgoed Voorlinden waar een nieuw kunstmuseum wordt gerealiseerd. Het ontwerp van de nieuwbouw kenmerkt zich door verbinding met de omliggende natuur. Eigenaar Van Caldenborgh heeft een toelichting gegeven, en aangegeven hoeveel moeite het heeft gekost hier een vergunning voor te krijgen. Uiteindelijk is dit op bestuurlijke niveau besloten met advisering door PARK Eric Luiten.

Een les is dat je bij dit soort bijzondere ontwikkelingen ook ter plekke moet gaan kijken, en onafhankelijk advies moet inwinnen, en niet alleen adviseren op basis van de algemene regelgeving. Het is een mooi voorbeeld van ruimtelijke kwaliteit.

Er is ook een bezoek gebracht aan buitenplaats Beresteijn, waar gewerkt wordt aan herstel van het erfgoed, recreatie en woningbouw.

Excursie Katwijk

De kustverdediging in Katwijk voldeed niet aan de veiligheidsnormen. Daarom is de kust bij Katwijk versterkt met een dijk in nieuwe bredere duinen. Daarnaast is de parkeerdruk in Katwijk aan Zee hoog. Tussen de Boulevard en de dijk is de ruimte benut voor een ondergrondse parkeergarage.

De dijk-in-duin-oplossing met ondergrondse parkeergarage heeft tot een belangrijke kwaliteitsverbetering geleid in Katwijk. In eerste instantie zou er een hoge duin komen waar de bewoners niet meer over heen konden kijken. Maar in goed overleg tussen de gemeente, Rijkswaterstaat, het waterschap en de bewoners is een integrale en kwalitatief aantrekkelijke oplossing tot stand gekomen. Bij de parkeergarage is aandacht besteed aan ontwerpdetails, zoals de bestrating, lantarenpalen, schuine insteek parkeerplekken, en de aankleding van het interieur. Het heeft wel langer geduurd dan bij het oorspronkelijke plan was voorzien, maar dat was het wel waard.

De ondergrondse parkeergarage is ontworpen door Royal HaskoningDHV. Okra Landschapsarchitecten hebben de inrichting van het gebied ontworpen.

De dijk-in-duin oplossing met parkeergarage werd door iedereen een mooi voorbeeld van ruimtelijke kwaliteit genoemd, mede dankzij het verbinden van functies en partijen.

Excursie A4/W4

A4/W4 is een gerealiseerd project van integrale gebiedsontwikkeling waarbij de A4 is verbreed naar 2x3 rijstroken en verdiept is aangelegd. W4 staat voor Wonen, Werken, Water en Wegen. De W4-partners provincie Zuid-Holland, het ministerie van VROM, VenW/Rijkswaterstaat en de gemeenten Leiden, Leiderdorp en Zoeterwoude hebben de aanpassing van de A4 aangegrepen om een samenwerking aan te gaan ter verbetering van de leefkwaliteit rondom de A4 met een aantal aanvullende projecten.

Op de fiets is het gebied bezocht waar de A4 verdiept is aangelegd, en in het gemeentehuis van Leiderdorp is een toelichting gegeven op het proces. Door de verdiepte ligging van de A4 is de ruimtelijke kwaliteit van het gebied nu sterk verbeterd. Er zijn geen hoge geluidsschermen meer en het geluid van de A4 is bijna niet meer te horen. Het is een aantrekkelijk gebied geworden met auto-, fiets-, wandel- en vaarverbinding over de A4 heen.

Excursie Bentwoud

Het nieuwe bos- en recreatiegebied Bentwoud tussen Zoetermeer en Waddinxveen: bijna 1000 ha jong bosgebied is nog volop in ontwikkeling. In aansluiting op de aangrenzende Vinexwijk Oosterheem en met inpassing van infrastructuur voor wandelen, fiets, auto en HSL. In het clubhuis van de openbare golfbaan is een toelichting gegeven op doel en opzet van het Bentwoud. Op de fiets is een rondrit gemaakt langs de holes van de golfcours, nieuwe ontsluitingsstructuur, sportvelden en aansluiting op de nieuwbouwwijk. De deelnemers vonden de golfbaan goed ingepast in Bentwoud. De verbindingen van Bentwoud met de omgeving vond men nog wat minder duidelijk.

Excursie Groene Cirkels

Bij Heineken is een toelichting gegeven op de ambitie en stappen die gezet worden in het project Groene Cirkels. De brouwerij van Heineken in Zoeterwoude, de grootste in Europa, dient binnen 5 jaar klimaatneutraal te worden. Daarom is, in samenwerking met de provincie en onderzoeksinstituut Alterra, het project Groene Cirkels opgezet, met als doel de natuur als bondgenoot te zien en zo op diverse onderdelen de kringlopen te sluiten. Er komen windmolens, er is een bijenlandschap gecreëerd, sloten zijn verduurzaamd en biogas wordt geproduceerd voor eigen gebruik.

Het Alpherium is bezocht, een grote inlandterminal voor containeroverslag om het vervoer van de producten en grondstoffen van Heineken via de binnenscheepvaart op een duurzame manier te laten plaatsvinden. Verder is met de bus een bezoek gebracht aan Steekterpoort, een energiepositief brugbedieningsgebouw.

Excursie Oude Rijnzone

Het afgesloten Integraal Ruimtelijk Project Oude Rijnzone is wat betreft woningbouw, bedrijventerreinen, groen venster en infrastructuur maar deels gerealiseerd, het heeft wel tot een meer integrale kijk op het gebied geleid met mogelijkheden voor kwaliteitsverbetering. Het afvalverwerkbedrijf Vliko wordt nu verplaatst uit het Groene Hart bij Leiderdorp naar bedrijventerrein Grote Polder in Zoeterwoude. Dit zal een belangrijke kwaliteitsverbetering betekenen gelet op het aantal verkeersbewegingen. Ook wordt er nu gestreefd naar een meer aantrekkelijk beeld van de bebouwing langs de Oude Rijn: geen gesloten gevels meer. Op de vaarroute ontbreekt nog een horecavoorziening voor de recreant! Er wordt nu gewerkt aan de Maximabrug, waarmee de verkeersproblemen worden opgelost, de leefomgeving verbetert, en de economische vitaliteit wordt gestimuleerd. Het gebied Gnephoek aan de oostkant in Alphen aan den Rijn krijgt een groene en recreatieve bestemming.

Er is een vaartocht gemaakt over de Oude Rijn van Leiden naar Alphen aan den Rijn, met onderweg een uitgebreide toelichting en beantwoording van vragen. Mede gelet op het mooie weer was het een bijzondere excursie met veel informatie en gelegenheid tot netwerken.

Plenair onderdeel

Dagvoorzitter **Alex Veldhof**, hoofd afdeling Ruimte, Wonen en Bodem van de provincie opende de middag met een tweegesprek met Abe Veenstra, Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit. Abe wijst erop dat we heel goed zijn in het uiteenrafelen van belangen, maar ruimtelijke kwaliteit is gebaat bij een integrale benadering waarbij partijen elkaar iets gunnen. Iedereen moet uit zijn comfortzone komen en vanuit een gezamenlijk belang denken en handelen. In een sterk verstedelijkte provincie als Zuid-Holland is verbinding nodig voor het verkrijgen van kwaliteit; van recreatie, wonen, natuur en werken.

Gedeputeerde mevrouw **Adri Bom-Lemstra** noemt in haar speech een aantal goede voorbeelden van ruimtelijke kwaliteit die tijdens de excursies zijn bezocht. Zoals de zeewering in Katwijk in combinatie met een parkeergarage. Het landschap, de kustverdediging en een oplossing voor parkeren gaan hier hand in hand. Of museum Voorlinde in de landgoederenzone, waar een modern gebouw als nieuwe drager voor ons erfgoed fungeert. Wat je terugziet op deze plekken is dat we er in gezamenlijkheid in slagen de juiste balans te vinden tussen gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde. Deze drie grootheden maken het abstracte begrip 'ruimtelijke kwaliteit' nog altijd het meest werkbaar en praktisch. Het gaat er dus om dat we bouwplannen ontwikkelen die de tand des tijds kunnen doorstaan. Die aantrekkelijk zijn en goed gebruikt worden. Dat doen we door zo slim mogelijk te ontwerpen. Het gaat uiteraard niet alleen om de fysieke toebedeling van wonen, werken en verbindingen. Het gaat zeker ook om functies als water, recreatie, natuur, cultuur letterlijk een plek te geven. Hoe brengen we dit alles logisch samen in een begrijpelijk verhaal. Een initiatief moet op een overtuigende manier in verband worden gebracht met omgeving, beleving, zingeving, heden, verleden en toekomst. Als je dit bij elkaar brengt, geef je betekenis aan een gebied of plek.

De provincie Zuid-Holland wil de 'uitgestoken hand' bieden en kijken waar zij van toegevoegde waarde kunnen zijn. Er is een adviesteam ruimtelijke kwaliteit om mee te denken. De provincie organiseert werkateliers. Allemaal bedoeld om het gesprek te stimuleren over ruimtelijke kwaliteit in netwerken binnen en buiten de organisatie. En er is de provinciaal adviseur ruimtelijke kwaliteit die het bestuur en de organisatie gevraagd en ongevraagd advies geeft over ruimtelijke kwaliteit. Reflectie van een onafhankelijk expert op plannen en beleid is van grote waarde om goede besluiten te nemen.

Voor de volgende Dag van de Ruimtelijke Kwaliteit nodigt zij de makers van het beste plan van Zuid-Holland uit om de eerste in de eregalerij te worden van plannen die getuigen van creativiteit, lef en samenwerking. Plannen kunnen worden ingediend die recent gerealiseerd zijn of dicht tegen realisatie aan zitten. Plannen waar we met zijn allen trots op kunnen zijn. Deze plannen krijgen een podium, zodat ze ons inspireren.

Eric Frijters, partner van FABRIC, is gastspreker en gaat in op het zoeken naar betere verbindingen tussen het stedelijk ontwerp en het transport van water, energie, afval en voedingsstoffen. Hij bekijkt de stad als een gecompliceerd organisme met een veelheid aan stromen, dat we slimmer kunnen organiseren. Voor het krijgen van meer inzicht in en begrip van stedelijke stromen (afval, energie, water, etc.) zijn data nodig. Die zijn vaak nog niet voorhanden en vormt een grote uitdaging. Voor Rotterdam liggen er kansen in het kanaliseren en hergebruiken van warmte en het gebruik van geothermie, een energievorm die in de regio gemakkelijk voorhanden is. Ook in andere stromen liggen kansen, bijvoorbeeld in de terugwinning van fosfaat. Algen en nutriënten die met de rivieren worden aangevoerd stromen nu langs Rotterdam de zee in.

In de discussie na de presentatie vraagt een van de aanwezigen hoe dit 'top-down' plan lokaal kan landen. Frijters antwoordt dat het goed is op een abstract niveau te beginnen, om de systemen en de opgave te begrijpen. Maar uiteindelijk zal het ook gaan om het 'doen', en experimenteren in het veld.

Workshops

Workshop PARK: Stad en land verbonden.

De zuidvleugel van de Randstad is het meest verstedelijkte gebied van Nederland, waarin de verhouding tussen stad en land inmiddels drastisch is veranderd. Het beeld is in enkele decennia letterlijk omgekeerd: van een landschap met daarin enkele losse steden tot een metropolitaan landschap met een mix aan stedelijke en landschappelijke sferen. In plannen en beleid worden stad en land echter nog vaak als gescheiden werelden behandeld.

De Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit, Abe Veenstra heeft zijn visie gepresenteerd op de kwaliteit van dit metropolitane landschap. Wat zijn de potenties om stad en land beter met elkaar te verbinden. Wat is er nodig om van een verzameling woon-, werk- en groengebieden een aantrekkelijk metropolitaan landschap te maken? Het advies hierover van de PARK heet: 'Beter Verbinden'.

Ten behoeve van het advies is een expeditie stadsranden gehouden. Daaruit bleek o.a. het volgende:

- De recreatiegebieden rond de steden zijn te monotoon. De voorzieningen in recreatiegebieden zijn beperkt.
- Zonder kaart is niet alles logisch te bereiken. Functies zijn onderling niet verbonden.
- Stadsrand vaak teveel gepland.

Aanbevelingen:

- Zorg voor continuïteit, herkenbaarheid en aantrekkelijkheid routes. Van kwantiteit van fiets- en wandelpaden naar kwaliteit.
- Zorg voor bestemmingen en rustplekken op de routes. Mooi plekken creëren, met uitzicht, bij een bezoekerscentrum, sluisje, kunstwerk, attractie, waar iets te doen of te beleven is.
- Er is ook ongeplande stadsrand nodig.
- Van gebieden naar netwerken op grote schaal. Lange lijnen door het metropolitane landschap: parkroutes.

Naar aanleiding van de presentatie kwam o.a. het volgende naar voren:

- Informele paden zijn een kwaliteit, maar ook aangelegde paden die een logische route volgen in het landschap, zoals langs de Rotte waarbij je de rivieroever volgt. Op een hoger schaalniveau moet je de dingen wel regelen. Ze zijn beide nodig. Er zijn logische routes nodig die vanzelfsprekend zijn zonder boekjes en kaarten.
- Er is een grote behoefte aan leuke routes. Op Google zijn er meer dan 300.000 zoekvragen van mensen naar een aantrekkelijke routestructuur. Het knooppuntennetwerk van de PZH is goed!
- Bij Leiden, Alphen en Zoetermeer wordt ingezet om een vrijetijdslandschap te ontwikkelen.
- Ondernemers lopen vaak tegen regelgeving op. Bijvoorbeeld om een vergunning te krijgen voor een

terras bij een kaasboerderij.

- Als succesvoorbeeld wordt boerderij 't Geertje in Zoeterwoude genoemd. Je hebt dit soort plekken nodig om routes te stimuleren.
- Wat is de rand van het metropoolgebied? Voor de metropool zijn de Krimpenerwaard en de Alblasserwaard de echte landschappen. Er wordt aandacht gevraagd voor de verbinding van de metropool met de Krimpenerwaard en de Alblasserwaard..

Workshop Werkboek Ruimtelijke Kwaliteit

In de workshop is ingegaan op de volgende vragen. Hoe brengen we ruimtelijke kwaliteit in een project? Hoe passen we het provinciaal beleid toe? Welke stappen zijn van belang tussen initiatiefnemer en overheid? En tussen overheid en overheid? In opdracht van de provincie Zuid-Holland is een werkboek ruimtelijke kwaliteit ontwikkeld.

Er waren nogal wat opmerkingen van gemeentelijke deelnemers of het werkboek weer nieuwe regelgeving betekent. Aangegeven is dat het niet om een handboek gaat, maar meer om voorbeelden, en aanknopingspunten voor een gespreksagenda bij het willen realiseren van ruimtelijke kwaliteit.

Workshop Metabolisme

Op basis van de indrukken van de excursie Groene Cirkels rondom Heineken zijn in deze workshop de inzichten vanuit het Stedelijke Metabolisme en de stofstromen-analyse toegepast op het verder verduurzamen van de Oude Rijnzone, inclusief de aan- en afvoer van flesjes, bier, mout, gerst, energie, warmte et cetera voor de Heineken Brouwerij, in relatie tot ontwerpen aan de relatie ruimtelijke kwaliteit en kringloopsluiting.

Heineken wil binnen 5 jaar energieneutraal zijn. In Groene Cirkels werkt Heineken samen met Alterra, de provincie en Rijnland om dit te bereiken. Het project is er op gericht de kringlopen te sluiten, en de nutriënten in de omgeving te gebruiken. Zonne-energie levert maar 5% van de benodigde energie. Windmolens mogen niet in het Groene Hart. Bij de opzet van Heineken mogen er wel 4 windmolens, die

40% van de benodigde energie kunnen leveren. Uit de workshop kwam naar voren dat er veel betrokken partijen zijn: Pro-rail, Van Uden (boten), gemeenten. Het is een proeftuin voor new-governance. Heineken slokt alle ruimte die er op de Gouwe is voor scheepvaartverkeer op.

De kringloop wordt ook gesloten bij alle andere vestigingen van Heineken elders in de wereld.

Windmolens kun je ook ergens anders realiseren, maar dat is voor Heineken wat marketing betreft minder interessant. Je moet het niet alleen per gemeente of bedrijf bekijken. Energie is een netwerk! Er had ook gebruik gemaakt kunnen worden van innovaties, bijvoorbeeld kites i.p.v. windmolens. Voorlopig is het aanrommelen per bedrijf en gemeente. Er is nog geen groot ontwerp, dus daarom bottom up.

Workshop Ruimte voor ruimtelijke kwaliteit

Om te zorgen voor de borging van ruimtelijke kwaliteit vooraf bij een bepaalde ingreep is de Handreiking Ruimte voor ruimtelijke kwaliteit gemaakt voor en door de vijf gemeenten op IJsselmonde. Het is een inspiratiekader voor alle betrokkenen. Het kan worden gebruikt bij bijvoorbeeld sanering van verspreid oud glas of bij nieuwe voorzieningen op boerenerven door functieuitbreiding of –verandering. Door de gemeenten wordt dit aan de voorkant van het proces tot aan vergunningverlening (sloop, nieuwbouw et cetera) ingezet. Het inspiratiedocument is toegelicht, en besproken is hoe het document ook echt gaat leven bij alle partijen (ambtenaren, architecten, eigenaren, ontwikkelaars, bestuur) en op de gewenste manier wordt toegepast.

De handreiking vonden de deelnemers aan de workshop op zich een goed instrument, maar het vereist wel de nodige ervaring om te weten hoe je het kunt gebruiken.

Uit de workshop kwam o.a. het volgende naar voren:

- Het is echt een handreiking, een hulpmiddel, het biedt de mogelijkheid voor maatwerkoplossingen, geeft geen antwoord, stelt vooral vragen. Gebruik het als gespreksagenda.
- Het helpt de initiatiefnemers zich ervan bewust te worden wat de gebiedsfunctie is en dat ze hieraan kunnen bijdragen.

Workshop Een droomontwerp voor de Klinkenbergerplas in Oegstgeest

In de droomaanpak wordt gestart bij de wensen van de gebruiker. Maar hoe pas je die aanpak toe in het ontwerp van een groengebied? In deze workshop is door middel van een rollenspel een groengebied ontworpen dat optimaal aansluit bij de wensen van de gebruiker die wellicht ook mee wil doen in de uitvoering.

De casus Klinkenbergerplas is toegelicht en vervolgens kregen de deelnemers een rol toebedeeld (bijvoorbeeld buurtbewoner, horecaondernemer, recreant, hondenbezitter, hardloper, etc). Vanuit deze rol werd in de eerste ronde gezocht naar wat de belangen waren van de gebruikers. In de tweede ronde werd gekeken waar de overeenkomsten in de belangen zaten en hoe die vervolgens in een ontwerp zouden kunnen landen. Op die manier kun je kijken of je strijdige belangen minder strijdig kunt laten worden door een slim ontwerp.

Workshop Verbinden heden en verleden: verbeelden Limes

De Limes, genomineerd als Werelderfgoed, vormde de grens van het Romeinse Rijk van Schotland, langs Rijn en Donau tot aan de Zwarte Zee. In Zuid-Holland lag de grens langs de Oude Rijn tussen Katwijk en Bodegraven en bestond uit militaire forten, uitkijktorens en burgernederzettingen, verbonden door een weg. In het huidige landschap is de Limes nauwelijks zichtbaar. Provincie, gemeenten en anderen willen de Limes herkenbaar en beleefbaar maken, het verhaal van de archeologie tot leven brengen.

Workshop Professioneel onderhandelen met de Mutual Gains Approach (MGA)

In de workshop is geoefend met onderhandelen en zoeken naar consensus (win-win voor zo veel mogelijk partijen). En hoe je hier effectief voordeel mee kunt bereiken ten behoeve van het realiseren van ruimtelijke kwaliteit. Geen genoegen nemen met compromissen waar niemand echt blij mee is en die niet lang houdbaar zijn.

Workshop Verbinding ruimtelijke kwaliteit en meerlaagsveiligheid op het Eiland van Dordrecht

Voor het Eiland van Dordrecht is een nieuwe waterveiligheidsstrategie op basis van Meerlaagsveiligheid ontwikkeld, waarin waterveiligheid en ruimtelijke kwaliteit met elkaar verbonden zijn.

Na een korte presentatie van deze strategie is er ingegaan op de volgende vragen. Hoe kunnen we verbinding maken tussen ruimtelijke kwaliteit en waterveiligheid? Welke andere, inspirerende voorbeelden zijn er? Hoe overbrug je de verschillen in taal en werkwijze van waterdeskundigen en ontwerpers? Hoe ga je om met de financiering en borging van integrale oplossingen?

In kleinere groepjes is gezocht naar oplossingen in proces en inhoud.

Workshop Wat ging hier mis? – reconstructie van ruimtelijke missers.

Het doel is ruimtelijke kwaliteit die verbindt, maar soms mist de ruimtelijke kwaliteit verband. Ondanks alle goede bedoelingen en ieders specifieke inbreng, gaat er soms iets wezenlijks mis in het proces van noodzaak, ontwerp, uitvoering en resultaat. Iedereen kent wel nieuwe plekken, waar de ruimtelijke kwaliteit toch onverklaarbaar laag is. In de workshop is aan de hand van voorbeelden gezien welke aspecten of actoren hadden kunnen zorgen voor hogere kwaliteit. Wat zijn de mogelijke oorzaken van ruimtelijke missers.

Na een presentatie is er in groepjes naar bepaalde casussen gekeken.

Borrel

De Dag werd afgesloten met een gezellige borrel, het gaf een goede gelegenheid om te spreken met contactpersonen in het netwerk.

